

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/91/16-21>**Sədrəddin Bədiyev**

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

Şəki filialı

pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru

bediyevsedreddin@gmail.com

TƏLİMDƏ İSTİFADƏ OLUNAN MÜASİR METODLARIN FƏLSƏFİ ŞƏRHİ

Xülasə

Azərbaycan Respublikasında təhsil sürətlə inkişaf edir. Təhsilimizin inkişafında rol oynayan əsas səbəblər kimi inkişaf etmiş ölkələrdəki təhsilə inteqrasiya etmənin, yeni innovasiyalardan yaradıcı şəkildə istifadə edilməsini göstərmək olar. Təhsilə sinergetik yanaşma da təhsilin inkişafında xüsusi rola malikdir. Belə təhsil təhsil alanların hərtərəfli və ahəngdar inkişafına, rəqabətə qalib şəkildə formalaşmasına səbəb olur.

Məqalədə təhsildə sinergetikanın mahiyyətinə, onun metodologiya və fəlsəfə ilə bağlılığına, hər üçünün məqsədə çatmaqda roluna toxunulur.

Açar sözlər: *sinergetika, metodologiya, yaradıcılıq, fəlsəfə, idrak, pedaqoq*

Sadraddin Badiyev

Azerbaijan State Pedagogical University

Sheki branch

Doctor of Philosophy in Pedagogy

bediyevsedreddin@gmail.com

Philosophical explanation of the innovative methods in teaching

Abstract

Education is developing rapidly in the Republic of Azerbaijan. The main reasons for the development of our education are its integration into education in developed countries and the creative use of new innovations. A synergistic approach to education also has a special role in its development. Such education contributes to the comprehensive and harmonious development of students and their formation in a competitive manner.

The article touches on the essence of synergetics in education, its connection with methodology and philosophical, the role of all three in achieving goals.

Keywords: *synergetics, methodology, creativity, philosophical, cognition, pedagogy*

Giriş

Cəmiyyət inkişaf etdikcə onun tərəqqi etməsində əsas amillərdən biri olan təhsil də inkişaf edir. Təhsilimiz həm inkişaf etmiş ölkələr tərəfindən qəbul edilən metodologiyalara, həm də dövrün tələbinə uyğun dövlət tərəfindən qəbul edilən qanun, tələb və sərəncamlara uyğun formalaşır.

Təhsilin əsasını təşkil edən təlim metodları da metodologiyaya uyğun inkişaf edir və yeni təlim sistemləri-taksonomiyalar, metodlar yaranır.

Geniş elmi dünyagörüşünə malik olmaq, ahəngdar inkişaf etmək üçün məqsədəuyğun fəaliyyət göstərmək, fəaliyyət sahəsinə uyğun elmlərin əsaslarını və metodologiyasını bilmək lazımdır.

Dahi rus fiziki, Nobel mükafatı laureatı P.L.Kapitsa yazırdı: “Həddindən çox işləyib az düşünən adam yaxşı işçi deyil” (Dahilərin ömür yolu, 2010: 88).

Fəaliyyət göstərdiyi sahədə müvəffəqiyyət qazanmaq üçün düşünmək, həm də məqsədə uyğun nə isə əldə etməkdə müxtəlif elmlərdən əldə etdiyi bilikləri sistemləşdirmək, onlara sinergetik yanaşmaq lazımdır.

“Sinergetika” yunan sözü olub “Sinergos” sözündən götürülüb “birlikdə təsir” deməkdir. Adətən fiziologiyada işlədilən termdir (Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, 1984: 44).

Sinergetik düşünmək yaradıcılıqla sıx bağlıdır desək, səhv etmərik. Yaradıcılıq o vaxt yüksək ampulada təzahür edə bilər ki, heç olmasa, yaxın və qohum elmlərdən bu sahədə çalışanın geniş məlumatı olsun. Pedaqoji kadr hazırlığında pedaqogikanı, onun sahələri ilə əlaqədar və ya bağlı olan elmləri bilmək, pedaqoji fəaliyyətdə onları nəzərə almaq səriştəli, səviyyəli, rəqabətəqabil şəxsiyyət formalaşdırmaq deməkdir (Azərbaycan Respublikasında Ümumtəhsilin Konsepsiyası, 2006).

Sinergetika idrakın formalaşmasında mühüm rol oynayır. Elmi idrak fəaliyyətin prinsiplərinin, formalarının, vasitələrinin, metodologiyasının əsasını təşkil edir (Əhmədov, Rzayev, 1983: 88).

Bəzi ədəbiyyatlarda pedaqoji təlim prosesinin metodologiyası dedikdə “Fəlsəfə” elmi nəzərdə tutulur. Rus pedaqoqu A.S.Makarenko deyirdi ki, pedaqogika ən dinamik, inkişafda olan elm olmaqla yanaşı, onda fəlsəfənin bütün qanunları cərəyan edir.

Metodologiyaya dedikdə elm və əməli fəaliyyət metodları və üsullarının yaranması, inkişafı, bir-birini əvəz etməsi qanunauyğunluqları haqqında elm kimi başa düşülür (Paşayev, Rüstəmov, 2007: 29).

Heygel fəlsəfəsinə görə metodologiya məzmunun hərəkətidir, buna görə də məzmunla əlaqə də nəzərdən keçirilməlidir (yenə orada).

Digər ədəbiyyatlarda metodologiyanın məzmununa fərqli yanaşmalar vardır:

- Metodologiyaya maddi aləmin dərk olunması prosesində tədqiqatçının əldə rəhbər tutduğu fəlsəfi təlimdir (Əhmədov, Rzayev, 1983: 21).

- Metodologiyaya nəzəri və praktik fəaliyyətin təşkili prinsipləri və vasitələri sistemidir (İsmayılov, 1999: 365).

- Metodologiyaya elmi idrakı fəaliyyətin prinsipləri, formaları, vasitələri haqqında təlimdir (Həsənov, Ağayev, 2007: 38). Metodologiyanın ən yüksək səviyyəsini fəlsəfə təşkil edir. Bu səviyyə idrakın ümumi prinsiplərini, bütövlükdə elmin kateqoriyaları sistemini əks etdirir. Bütün fəlsəfi biliklər metodoloji vəzifələri yerinə yetirir.

Metodologiyaya elmi idrak fəaliyyətinin prinsip, forma, metodları haqqında təlim kimi yanaşmalarda vardır.

Metodologiyanın mahiyyətinə verilən yanaşmaları ümumiləşdirsək deyə bilərik:

Metodologiyaya elmi idrak fəaliyyətinin (eləcə də pedaqoji) istiqaməti, strukturu, prinsipləri, forma və vasitələri haqqında təlimdir.

Hər hansı sahədə, o cümlədən pedaqoji sahədə tədqiqatlar aparmaq, təlim prosesini müvəffəqiyyətlə həyata keçirmək üçün metodoloji biliklərə yiyələnmək lazımdır. Metodoloji biliklərə yiyələnmək müəllimlər üçün daha çox lazımdır. Ona görə ki, pedaqoji prosesdə müəllim həm öyrənib-öyrədən, həm də tədqiqatçı və yaradıcı şəxsdir.

Pedaqogikada metodologiyaya pedaqoji gerçəkliyin, yəni pedaqoji fakt, hadisə, proseslərin dərk edilməsi və dəyişdirilməsi haqqında nəzəri müddəaların məcmusu kimi baxılır. Metodologiyaya tənzimləyici və normativ funksiyaları yerinə yetirir.

Müasir təlim texnologiyaları didaktikanın inkişaf qanunlarına uyğun formalaşır. Təsadüfi deyildir ki, vaxtilə rus pedaqoqu A.S.Makarenko göstərirdi ki, pedaqogika daim inkişafda olan elmdir.

İdrakın ən ümumi prinsipi olan hərəkət, dəyişmə, inkişaf pedaqogikanın metodologiyasında və praktiki olaraq istifadə edilən metodlarında da təzahür edir.

Sosial cəmiyyət, həyat bütün istiqamətlərdə, özü də sürətlə inkişaf edir. Sosial həyatın bir ünsürü olan pedaqogika elmi də sürətlə inkişaf edir. Dialektik inkişaf konsepsiyasına görə artıq faydasını başa vurmuş kəmiyyətlərin (vasitələrin) aradan çıxması, daha əhəmiyyətli ilə əvəz olunması deməkdir. Bu isə kəmiyyət dəyişməsinin keyfiyyətə keçməsi kimi səciyyə daşıyan fəlsəfənin birinci qanununa uyğundur (Marksizm Leninizm fəlsəfəsinin əsasları, 1980: 95). Pedaqogikanın inkişafında da dialektikanın bu xüsusiyyəti nəzərə alınır: pedaqogikada elə metodlar vardır ki, tələbə və şagirdlərin marağını, tələbatını, istəyini təmin edə bilmir. Belə metodları inkar

etmək daha səmərəli və arzu edilən metodları pedaqogikaya gətirmək zəruri edilir. Bu ifadə inkarı qanununa uyğun olmaqla inkişafın istiaqmətini, köhnə ilə yeninin əlaqəsini aşkara çıxarır (Hacıyev, 2001: 196). Bu qanun tələb edir ki, köhnəni inkar edərkən onda olan müsbət xüsusiyyətləri saxlamaq lazımdır. Pedaqogikada elə metodlar vardır ki, onları saxlamaq, yeri gəldikcə onlardan istifadə etmək lazımdır. Məsələn illüstrasiya və demonstrasiya metodlarını inkar etmək olmaz.

Pedaqogikada əksiliklər çox vaxt eyni ampulada çıxış edir. Əksiliklərin vəhdəti və mübarizəsi qanunu inkişaf prosesinin daxili mənbəyini və hərəkətverici qüvvəsini aşkara çıxartdığı üçün dialektikada böyük rol oynayır (Hacıyev, 2001: 193). Bu qanun mahiyyətini ona aid olan “eyniyyət”, “fərq”, “əksilik”, “ziddiyyət” kimi anlayışlarla açmaq olar. Eyniyyət predmetin müəyyən zaman ərzində öz-özünə bərabər olmasını ehtiva edir, bu hal müvəqqətidir. Müəyyən vaxtdan sonra predmet fasiləsiz olaraq dəyişikliyə uğrayır, özündən fərqlənir. Burada fərq dedikdə hər hansı obyekt digərindən fərqləndirən cəhətlər, əlamətlər, bəlkədə xarakterik xüsusiyyətlər nəzərdə tutulur. Bəzi predmetlər, hadisələr (məsələn gecə və gündüz) bir-birinə əks də ola bilər. Bir-birinə əks istiqamətli tərəflər əksilik kimi xarakterizə olunur. Müəyyən edilmişdir ki, əks tərəflər bir-birini tamamlayır, bəzən müvazində olur, sonra qarşılıqlı surətdə bir-birinə keçir, onların müvəqqəti birləşməsinə şərait yaradır, cisim və hadisələrdə daxili-dialektik inkişafı təmin edir (Hacıyev, 2001: 193).

Fəlsəfinin əsas qanunu olan əksiliklərin vəhdəti və mübarizəsi” qanunu pedaqoji prosesdə tətbiq edilən metodlara təsir etməklə onların dövrün, zamanın tələbinə uyğun dəyişdirilməsinə təkan verir. Belə ki, uzun müddət bilikləri şagird və tələbələrə çatdırmağa xidmət edən şifahi şərh metodlarından istifadə edilmişdir. Belə təlimə hafizəyə əsaslanan təlim demişik. Pedaqogikanın inkişafı prosesdə hafizəyə əsaslanan bilikdən təfəkkürə əsaslanan biliklərə keçid başlanmışdır. Belə biliklər şagird və tələbələrdə motivasiya yaratmaqla, təcrübələr aparmqla, onları tədqiqatlara cəlb etməklə yaradıla bilər. Onlar sanki olmuş bilikləri özləri “kəşf” etməklə əldə edirlər. Eyni ampulada olan pedaqoji problemə fərqli yanaşmalar meydana çıxdı. Buna səbəb öyrətmədə meydana çıxan ziddiyyətlərdir.

Pedaqogika elmi, eləcə də pedaqoji proseslər həm fəlsəfinin, həm də təhsillə bağlı dövlətin qərar, göstəriş, təlimat və qanunlarına uyğun dəyişir, formalaşır. Ona görə də təhsillə bağlı metodologiyaları iki yerə ayırmaq olar:

- Təhsillə bağlı fəlsəfi metodologiyaya;
- Təhsillə bağlı dövlətin normativ-hüquqi sənədlərinə.

Biz bu tədqiqat işində təhsillə bağlı fəlsəfi metodologiyaya yer vermişik.

İnnovativ metodlarla (yeni təlim texnologiyaları) fəlsəfi qanunlar arasında dinamik əlaqə olduğuna diqqət yetirək.

XXI əsrin əvvəlindən inkişaf etmiş ölkələrdə şagirdlərin fərdi formada təlim prosesinə cəlb edilməsindən və qiymətləndirilməsindən – yaddaşa əsaslanan təlimdən təfəkkürə əsaslanan təlimə keçid başladı. Belə təlim əməkdaşlıq prinsipinə əsaslanaraq həyata keçirilməyə başladı. Əməkdaşlıq əsasında təşkil edilən təlim şagirdləri hafizəyə əsaslanan biliklərdən yaradıcılığa istiqamətləndirməklə yanaşı onları fəallaşdırdı, sosial vətəndaş kimi formalaşmalarına səbəb oldu. Bütün bunlar fəlsəfədə mövcud olan “kəmiyyət dəyişmələrinin keyfiyyət dəyişmələrinə keçməsi” qanununa uyğun baş verdiyinə dəlalət edir. Orta əsrlərdən başlayaraq şagirdlərin öyrədilməsi prosesində müxtəlif üsul və ya metodlardan istifadə edilməyə başlanmışdır. XX əsrdə metodların təsnifatı aparılmış, bu problemə müxtəlif yanaşmalar olmuşdur. XXI əsrin əvvəllərində ənənəvi təlim metodlarının bəzi çatışmayan cəhətləri (məsələn, fəal və yaradıcı şagird formalaşdırmaq imkansızlığı) meydana çıxdı, bunları aradan qaldırmağa imkan verən interaktiv metodlar irəli sürüldü. Bu da fəlsəfədə mövcud olan “inkarı, inkar qanununa” uyğun baş verdiyini təsdiqləyir.

Fəlsəfədə bir çox cərəyanlar vardır ki, pedaqogikanın onlara uyğun inkişaf etdiyini təsdiqləməmək mümkün deyildir.

İndiki zamanda təlim-tərbiyənin metodoloji əsaslarından birini təşkil edən fəlsəfi cərəyanlar Sovet təlim sistemində inkar edilmişdir. Aşağıda göstərəcəyimiz cərəyanlar yeni təlim

texnologiyalarının metodoloji əsaslarını təşkil etməklə fəal və yaradıcı şəxsiyyət formalaşdırmaqda mühüm vasitəyə çevrilmişdir.

Praqmatizm - Yunan sözü olub “təcrübə” deməkdir. Bu cərəyan idrakin yeganə meyarı kimi təcrübəni götürür. İnsana fayda verən hər şeyi həqiqət hesab edir. Praqmatizm fəlsəfi cərəyanı əsasında pedaqoji ideyaları XIX əsrin sonu, XX əsrin əvvəllərində Amerikalı alim Con Dyui irəli sürmüşdür. C.Dyuiyə görə anlayışlar, ideyalar, nəzəriyyələr gündəlik fəaliyyət üçün yarandıqda faydalı hesab edilə bilər. Ona görə şagirdlərə elə bilik, bacarıq verilməlidir ki, onlardan praktikada istifadə etmək mümkün olsun.

Praqmatizm fəlsəfi cərəyanından irəli gələn pedosentrizm prinsipinə görə şagird təlim prosesinin subyektinə çevrilməlidir. Təlim-tərbiyə prosesi elə təşkil edilməlidir ki, şagirdlərin marağı, meyli, tələbatları təmin edilmiş olsun. Təlim zamanı şagirdlər üçün elə bir şərait yaradılmalıdır ki, şagird arzuladıqlarını orada tapa bilsin (Bədiyev, 2014: 7).

Qeyd etmək lazımdır ki, yeni təlim texnologiyalarına əsaslanan dərslər məhz bu prinsipə istinadən təşkil edilir. Deməli, yeni təlim texnologiyalarının metodoloji əsaslarından biri praqmatizmdir.

Neopozitivizm - XX əsrin əvvəllərində əmələ gəlmişdir. Elmi biliklərə əsaslanan (riyazi məntiq) fəlsəfi cərəyandır.

Neopozitivizm cərəyanı şagirdlərə sistemətilik biliklər verməyin əleyhinə çıxaraq onları “tədqiqatçı kimi yetişdirməyi, yaradıcı şəkildə formalaşdırmağı” təbliğ edir. Bildiyimiz kimi interaktiv təlim metodlarının əsas məqsədlərindən biri şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətini inkişaf etdirməkdir (Veysova, 2004: 14).

Ekzistensializm - (latın sözü olub “mövcud olmaq” mənasını verir). XX əsrin əvvəllərindən meydana gəlmişdir. Bu cərəyana görə mövcudluq mahiyyətdən qabaq gəlir, fərdiyyətçiliyi qabarıq şəkildə əks etdirən fəlsəfi cərəyandır, kollektiv vasitəsilə şəxsin tərbiyəsini qəbul etmir. Eksistensializm fəlsəfi cərəyanına görə şagird və ya uşağın tərbiyəsi üçün heç bir proqram lazım deyildir. Bu cərəyana görə emosional və hissi tərbiyəyə, azad və sərbəst tərbiyəyə üstünlük verilməlidir (Bədiyev, 2017: 55).

Qeyd edilən cərəyana görə humanist və demokratik prinsiplərə cavab verən mühit vasitəsilə şagird və ya uşağın öz “mən”ini tapmasına imkan verilməlidir. Mühit şagirdi tərbiyə edir, onda olan mənfi xüsusiyyətləri aradan qaldırmağa şərait yaradır.

Tomizm - XIII əsrdə meydana gələn dini fəlsəfi cərəyandır. Tomizm və orta əsrlərdə meydana gələn neotomizm cəmiyyətdə baş verən ziddiyyətli halların aradan qaldırılmasında dünyagörüşü kimi formalaşmağa başladı (Marksizim Leninizm fəlsəfəsinin əsasları, 1980: 447).

Neotomizm - fəlsəfi cərəyanının ideyalarından tərbiyə prosesində istifadə edərək bəzi sosial problemləri: bədbinliyə qapılma, özünəqəsd, cinayətkarlıq, narkomaniya və s. müəyyən dərəcədə həll etmək olar. Müasir zamanda belə hallar gənclər, bəzi hallarda məktəblilər arasında çoxalmaqdadır. Neotomizm cərəyanının tərəfdarları bunun səbəbini dinin təsirinin azlığında, Allaha inamin yoxluğunda görürlər. Onlar qeyd edirlər ki, cinayətə yol verən şəxslərin qəlbində Allah xofu olmur. Belə halların qarşısını almaq üçün tədris müəssisələrində ilahiyat dərsləri tədris edilməli, İslam dinindən irəli gələn tərbiyə və davranış normalarına ciddi fikir verilməlidir (Həsənov, Ağayev, 2007: 65).

Bixeviorizm - İngilis sözü olub “davranış” deməkdir. XX əsrin əvvəllərində Amerikada meydana gəlmişdir. Müəlliflərdən biri olan E.Torndayka görə psixologiya şüuru deyil, davranışı özü üçün tədqiqat obyektinə seçməlidir. E.Torndayka görə həm heyvanlarda, həm də insanlarda psixi proseslər assimilyasiyanın qanunları zəmnində baş verir. Hər iki halda xarici proseslər situasiya və cavab reaksiyası ilə bağlı olaraq təzahür edir (Hacıyev, 2001: 36).

E.Torndaykının ideyaları pedaqoji proseslərə tətbiq edildikdə stimulyasiya nəzəriyyəsi irəli sürülür. Bu nəzəriyyəyə görə müəllim təlim prosesində elə situasiya yaratmalıdır ki, şagird məqsədə uyğun şəkildə cavab reaksiyaları ilə çıxış edə bilsin. Yeni təlim texnologiyaları ilə keçirilən dərslərdə motiv məhz buna xidmət edir. Motiv şagirdi cavab reaksiyası üçün hazırladır, onu problem ətrafında fikirləşməyə, tədqiqat aparmağa sövq edir.

Konstruktivizm - XX əsrin əvvəllərində Amerika təhsilində tətbiq edilməyə başlanılmışdır. Konstruktivizm yığmaq, quraşdırmaq mənasını verir.

Konstruktivizm yeni əldə ediləcək bilikləri, ideyaları əvvəllər əldə edilmiş biliklərlə sintez etmək yolu ilə öyrənilməsi haqqında nəzəriyyədir. Konstruktivizmi öyrənən şəxsin yeni bilikləri “quraraq”, “yaradaraq” əldə etməsi kimi də başa düşmək olar (Bədiyev, 2017: 2).

Konstruktivizm haqqında ideya hələ XVII əsrdə meydana gəlsə də göstərilən fəlsəfi cərəyanın başlanğıcının İsveç bioloqu Jan Piagenin fransız psixoloqu Alfred Binetlə birlikdə idraki qabiliyyətlərin müəyyənləşdirilməsinə və yoxlanılmasına həsr edilmiş əsərləri ilə əlaqələndirirlər. J.Piagenin əsərləri və nəzəriyyəsi konstruktivizmin əsasını təşkil etdi. O qeyd etdi ki, “Öyrənmə” uyğunlaşma (akomodasiya) və nizamlamadan (ekvilibrasiya):

- Biliyin əlavə edilməsi və mənimsənilməsindən, keçmiş biliklərin dərk edilməsindən;
- Yeni və faydalı bilikləri uyğunlaşdırmaqla öz fərdi biliklər sisteminin dəyişdirilməsindən;
- Biliyin müxtəlifliyindən əmələ gələn gərginliyin nizamlanmasından, mövzu və ya təcrübə ilə bağlı yeni və faydalı anlaşmanın əmələ gəlməsindən ibarətdir” (Müəllim hazırlığının və orta təhsilin perspektivləri, 2005: 70-71)

Amerikalı psixoloq Cerom Bruner J.Piagenin nəzəriyyəsinə fərqli olaraq, “Müəllimin rəhbərliyi altında şagirdlərin özlərinə yeni ideyaları aşkar etməyə imkan verən yanaşmaları müdafiə etmişdir.

Beləliklə “kəşf etməklə öyrənmə” ilk dəfə Ceron Brunerin əsərlərində irəli sürülmüş və hər tərəfli əsaslandırılmışdır.

Piagenin inkişaf mərhələləri və Brunerin “kəşf etməklə öyrənmə” ideyalarındakı ümumilik aşağıdakı məsələlərin dərk edilməsi ilə nəticələnmişdir.

- Uşaqlar fəal şagirdlərdir;
- Uşaqlar dünya haqqında olan bilik və təcrübələrinə əsasən yeni bilikləri kəşf edirlər;
- Uşaqlar əvvəlki bilikləri, yeni keçmiş təcrübələrindən öyrəndikləri biliklər, onların yeni konsepsiyaları inteqrasiya etmələrində, şəxsi təcrübələrini daha yüksək əsaslarda başa düşmələri prosesində həlledici əhəmiyyət kəsb edir (Varella, 2004: 7).

Öyrənmə yalnız şagirdlərin müstəqil şəkildə bilik kəşf etməsi və məna çıxarma prosesi kimi qəbul edilə bilməz. Məlumdur ki, biliklərin kəşf prosesi kimi qəbul edilə bilməz. Məlumdur ki, biliklərin kəşf edilməsi sosial və mədəni boşluqda baş verən idraki hadisə deyildir. Rus pedaqoq və psixoloqu Lev Viqotski ilk dəfə olaraq sübut etmişdir ki, sosial kontekst bütün yaş dövrlərində müəyyən mühitdə ünsiyyətdə olan uşaqlara çox güclü təsir göstərir.

Sonrakı tədqiqatlar konstruktivizm nəzəriyyəsini iki qütbə ayırdı: radikal konstruktivizm - müəlliflər J.Riayc və C.Bruner, sosial konstruktivizm müəllifi L.Viqotski.

Konstruktivizm şagirdləri üç istiqamətdə – fəal, sosial və yaradıcı (Azərbaycan Respublikasında Ümumtəhsilin Konsepsiyası, 2006) formalaşdırın fəlsəfi təlim, metodologiya kimi qəbul edilmişdir.

Nəticə

Tədqiqat işinin nəticəsi kimi qeyd etmək olar ki, fəlsəfi qanun və fəlsəfədə mövcud olan cərəyanlar təlimin müasir metodlarının mahiyyətini açmaqla, şagirdləri təlim prosesinin subyektinə çevirməkdə, totalitar təlimi aradan qaldırmaqda, demokratik təlim-tərbiyə sisteminə keçməkdə istiqamət verən ideyalardır. Tədqiqat işində Sovet təhsil sistemində mövcud olan avtoritar idarəetmə və təlimdən demokratik üsul və idarəetməyə keçməyin əhəmiyyəti vurğulanır.

Ədəbiyyat

1. Dahilərin ömür yolu. (2010). Elmi redaktor Ədalət Tahirzadə. Bakı: “Elm və təhsil” nəşriyyatı, 415 s.
2. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası. (1984). VIII cild. Elmi redaksiya şurası. Bakı: Elm nəşriyyatı, 608 s.
3. Azərbaycan Respublikasında Ümumtəhsilin Konsepsiyası. (2006). “Azərbaycan müəllimi” qəzeti, 01 dekabr.

4. Əhmədov, B.A., Rzayev, A.Q. (1983). Pedaqogikadan mühazirə konspektləri. Bakı: "Maarif" nəşriyyatı, 383 s.
5. Paşayev, Ə.X., Rüstəmov, F.A. (2007). Pedaqogika. Bakı: "Nurlan" nəşriyyatı, 462 s.
6. İsmayılov, F.Q. (1999). XX əsr qərb fəlsəfə tarixi. Bakı: "Təhsil" nəşriyyatı, 415 s.
7. Həsənov, A., Ağayev, Ə. (2007). Pedaqogika. Bakı: "Nasir" nəşriyyatı, 493 s.
8. Marksizm Leninizm fəlsəfəsinin əsasları. (1980). Rəhbər akademik F.V.Konstantinov. Bakı: "Maarif" nəşriyyatı, 477 s.
9. Hacıyev, Z.A. (2001). Fəlsəfə. Bakı: "Adiloğlu" nəşriyyatı, 639 s.
10. Bədiyev, S.R. (2014). Yeni təlim texnologiyalarından mühazirə konspektləri. Bakı: "Mütərcim" nəşriyyatı, 127 s.
11. Veysova, Z. (2004). Fəal təlim metodlarına giriş kursu. Bakı: "İnkişaf" elm mərkəzi, 131 s.
12. Bədiyev, S.R. (2017). "Öyrənək, öyrədək". ADPU-nun nəşriyyatı. Bakı, 108 s.
13. Müəllim hazırlığının və orta təhsilin perspektivləri. (2005). Qərb təhsil sisteminin təcrübəsi əsasında. Bakı: "Adiloğlu" nəşriyyatı, 479 s.
14. Varella, F.D.Rİ. (2004). İnteraktiv tədris üçün təlim nəzəriyyələri. Beynəlxalq konfransın materialları. Bakı, fevral.

Göndərilib: 09.04.2023

Qəbul edilib: 01.06.2023